

KREŠIMIR FILIĆ – VARAŽDINSKI KAZALIŠNI POVJESNIK, SUDIONIK I TRAJNI SUPUTNIK

Autoričin tekst nastoji prikazati Krešimira Filića kao još uvijek nedostignutog i nezaobilaznog povjesničara varaždinskog glumišta, ali i višestrukog suradnika Kazališta. U tom smislu želi se ukazati na to koliko se malo istražilo o Krešimiru Filiću i njegovom dugogodišnjem intenzivnom djelovanju u varaždinskom javnom životu.

UVOD

U kulturni identitet Varaždina upisivao se Krešimir Filić *kulturom na djelu*¹ kao životnim poslanjem više od šest desetljeća 20. stoljeća. U različitim prigodama, jednako kao i u nemalom broju objavljenih radova, istican je Filićev značajan prinos muzeologiji, glazbenom životu Varaždina, povijesti varaždinske Gimnazije i još mnogočemu, no Krešimiru Filiću, *još uvijek nedostignutom i nezaobilaznom povjesničaru varaždinskog glumišta*,² ali i mnogostrukom sudioniku varaždinskog kazališnog života, posvećeno je do danas iznenađujuće malo pozornosti kako na teatrološkom planu tako i s obzirom na cjelokupan kulturni kontekst varaždinskog, a s njim i hrvatskog kazališnoga života.

Ovom je izlaganju nakana ukazati - u kontekstu neodvojjivom od Filićeva sveukupnoga kulturnog pregalaštva - na uistinu značajno, a nedostatno istraženo/vrednovano Filićevo postignuće na planu proučavanja, promicanja i očuvanja varaždinske višestoljene kazališne prošlosti, ali i onog razdoblja varaždinske kazališne svakodnevice kojoj je Filić kako suvremenikom, tako i mnogovrsnim sudionikom.

¹ Sintagma *kultura na djelu* pojmljena kao oživotvorena, djelatna kultura preuzeta je od A. Artauda.

² Tako Filića apostrofiraju Branko Hećimović, *U zagrljaju kazališta*, Hrv. c. ITI-UNESCO, Zagreb 2004., str. 16.

1. KREŠIMIR FILIĆ - (SU)KREATOR VARAŽDINSKOG KULTURNOG KRAJOLIKA

Povodom svečane proslave 80. obljetnice Filićeva života (25. veljače 1971., Koncertna dvorana Kazališta), naglašeno je, među ostalim, kako „nema osobe koja je svestranije i dulje vremena djelovala u kulturnom, znanstvenom, prosvjetnom i javnom životu [...] kao osnivač, organizator, rukovodilac i suradnik raznih kulturnih i drugih ustanova. [...] Uz sve to stigao je objaviti preko 200 radova – članaka, spomenica, zbornika, monografija i knjiga“.³ A sam slavjenik tom prigodom nije propustio apostrofirati upravo svoju dugogodišnju suradnju s Kazalištem: „U ovoj našoj koncertnoj dvorani gdje smo se danas okupili, proveo sam često svoje mlade dane kao predavač, pjevač, plesač, te aranžer mnogih uspješnih priredbi, sudjelujući i u njenoj obnovi“.⁴

Osim o suradnji s Kazalištem, Filićeva citirana izjava ukazuje i na njegovu dugogodišnju intenzivnu aktivnost u varaždinskom javnom životu, u koji se uključuje (nakon bečko-praških studija⁵) 1914. novinskim člankom „Kritički pogledi na Varaždin“. Potaknut aktualnim pitanjima komunalne politike, u kojoj se „opažaju veliki manjci [...] neznanje, pomanjkanje estetskog ukusa i.t.d.“, Filić upućuje varaždinskoj javnosti poziv da „ napokon naš Varaždin krene sa mrtve točke, da se probudi na novi život, da bude kulturnim i naprednim središtem svoje okolice i Zagorja.“⁶

Vrijeme će pokazati da je tim apelom mladi Krešimir Filić javnosti navijestio *credo* svoga svestranog i cjeloživotnog kulturnog djelovanja. A novinskim člankom iz 1919., naglašavajući potrebu očuvanja starogradskih nasipa,⁷ Filić iznosi viziju gradskog muzeja u spomenutom prostoru, što je „naša velika kulturna potreba, koju ćemo u kratko vrijeme moći i dolično provesti“, poantirajući: „Volio

³ DUGANDŽIĆ, N., u *Filićev jubilej*, Varaždinski godišnjak, 1994., str. 189.

⁴ N. DUGANDŽIĆ, op. cit., str. 190.

⁵ Prema MILČETIĆ, I: *Krešimir Filić (O 75-godišnjici života)*, u *Zagorski kalendar*, 1966., Filić započinje studij 1909. u Beču: četiri semestara sluša predavanja iz zemljopisa, povijesti, povijesti Južnih Slavena kao i slavenske filologije predavavača dr. Milana Rešetara, zeta V. Jagića; u Pragu (od 1911. - 1913.) studij povijesti i zemljopisa; dr. František Žimbrt pruža mu najveće poticaje za kulturno povijesni rad; diplomirao je u Pragu 1916. s češkim nastavnim jezikom, a 1919. položio na zagrebačkom sveučilištu ispit iz hrvatsko-srpskog kao nastavnog jezika.

⁶ *Hrvatsko pravo*, 1914., br. 5, str. 2, 3.

⁷ *Volja naroda*, 1919., br. 23, str. 2: „O uređenju Bašče i nasipa starogradskih (...) da se niveliraju, to nema nikakvog smisla, i to se ne smije nikako dozvoliti. Želja da se izbriše ostatak starina, nije ništa drugo nego potpuno neshvaćanje i nekulturnost (...) Same nasipe trebalo bi zasaditi crnogoricom, a na nekom mjestima spojiti s donjim dijelom malim, lijepim serpentinama, Tako bi čitav grad dobio krasan park koji bi podigao cijeli okoliš.“

bih da odbacimo stančarstvo i podjemo novim putevima u radu za napredak i razvitak našeg Varaždina.“⁸

A nove puteve za napredak i razvitak Varaždina Filić trasira - s izuzetnim promicateljsko-organizacijskim sposobnostima, zadivljujućom energijom i rijetkim entuzijazmom - u najrazličitijim pravcima društvenog i kulturnog razvitka Varaždina, i to kao: gimnazijski profesor od 1917. - 1942.; jedan od osnivača Gradske pučke knjižnice i obnovitelj Čitaonice 1919., a iste godine i osnivač planinarske organizacije (inicijator je i podizanja planinarskog doma na Ravnoj gori, 1932.); suosnivač Gimnazijske ekstenze (1920.) koja prerasta u Pučko sveučilište (čijim je predsjednikom i predavačem do 1929.); utemeljitelj Tomislava (1922.), varaždinskog pjevačkog društva koje će postati, uz zagrebački "Lisinski" najboljim međuratnim vokalnim zborom; organizator Kulturno-povijesne izložbe u gimnazijskoj zgradi 1923. (medijski popraćene od gotovo svih novina i časopisa u onodobnoj Jugoslaviji), a pokrenute inicijativom novoosnovanog Muzealnog društva (predsjednik Filić) koje (skupljanjem starina i pripremanjima) omogućuje i otvaranje Gradskog muzeja 1925. godine; voditelj Muzeja Filić, inicijator je rješavanja problema prostora budućeg muzeja: nakon ostvarenja prostornih uvjeta (1925.),⁹ započinje sa svojim krucijalnim životnim djelom - postavljanjem muzejskih zbirki u autentičnim prostorima Staroga grada.¹⁰

U tim istim autentičnim starogradskim prostorima održan je, iako nakratko, 1954. i 1955., kao davna Filićeva vizija manifestacije glazbenih i scenskih ostvarenja na otvorenom, kao „naša kulturna posjetnica“ – i Varaždinski festival, inicijalni poticaj budućim Varaždinskim baroknim večerima, Varaždinskom ljetu, Špancirfestu...

A uz sve navedene aktivnosti i postignuća, kao i mnogobrojne publikacije, povjesnik Krešimir Filić autor je monografije *Franjevci u Varaždinu* (1944.), kao i one *Lik Vatroslava Jagića* (1966.); kazališni povjesnik Krešimir Filić 1955. daruje svome gradu i svom, obnovljenom i novoostvorenom, Kazalištu - *Varaždinsko Kazalište od prvih početaka do 1941.*, a glazbeni povjesnik Filić, povodom 140. obljetnice Glazbene škole (čijeg je djelovanja 1936. obnovitelj, a do 1941. i ravnatelj) – monografiju *Glazbeni život Varaždina*, potkraj 1972., godine s čijim će posljednjim danom otići i Krešimir Filić.

⁸ Isto.

⁹ Odlukom ministra agrarne reforme Hinka Krizmana, Stari grad sa 12 jutara zemljišta, dotad vlasništvo grofova Erdödi, prelazi 1925. u ruke gradske općine.

¹⁰ 1938. godine - Stari grad adaptiran za muzejsku namjenu; 1939. - otvorena *Galerija slika* koja (nakon što joj je 1945. dodijeljena palača Sermage) prerasta 1947. u *Galeriju starih i novih majstora*.

2. KREŠIMIR FILIĆ I VARAŽDINSKO KAZALIŠTE

Složimo li se s Fortierom (2002) koji, razmatrajući problem mogućih motrišta u govorenju o kazalištu, predlaže kao jedno (od tri što ih nudi) „ izučavanje ljudi uključenih u kazalište, dijeleći ih pritom na „stvaraocce, posrednike i gledatelje“¹¹ - Filića ćemo prepoznati u trostrukoj ulozi : osim gledateljske, koju ostvaruje kontinuiranim praćenjem varaždinskog kazališnog reperoara od vrlo mladih sve do poznih dana, preko posredničke, realizirane u organizaciji mnogih obljetnica i drugih svečanih kazališnih događanja te značajnom doprinosu obnovi kazališne zgrade, sve do stvarateljskih, u ulozi dramaturga i redatelja, ili kako to Filić običava reći - „aranžera“ predstave.

2.1. Filić - nakratko dramaturg i redatelj varaždinskog Kazališta

„Doći iz bečke i praške sredine u mali i učmali Varaždin 1917. godine, za entuzijasta rada bilo je dovoljno posla“,¹² a jedno od područja da se uključi u kulturni rad bilo je svakako kazalište, uz koje je Filić, i to ne smo kao gledatelj, emocionalno vezan od najranijih dana. U vrijeme Filićeva povratka iz Beča i Praga, gdje je za višegodišnjeg boravka zacijelo stekao i respektabilno gledateljsko iskustvo,¹³ varaždinski kazališni život bilježi svoj proplamsaj, poznat kao *sedam sezona Andre Mitrovića*. Zagrebačkom dirigentu Mitroviću uspijeva u Varaždinu oformiti Stalno gradsko kazalište koje od osnutka potkraj 1915. do prestanka s radom 1925., premijerno izvodi 225 predstava: 191 dramsku i 34 glazbene.¹⁴

Andro Mitrović, svjestan malobrojnosti varaždinske publike - a time i nemogućnosti opetovanih repriza repertoarnih izvedbi - jednako kao i ukusa gledateljstva, inzistira (ne zaobilazeći pritom ni klasike kao ni domaće autore¹⁵) na velikom broju premijernih uprizorenja među kojima prevladavaju (kao manje-više

¹¹ LUKIĆ, D.: *Kazalište u svom okruženju*. Knjiga 1. *Kazališni identiteti*, Leikam internacional d.o.o., Zagreb, 2010., str. 86.

¹² MILČETIĆ, I.: nav. dj., str. 163.

¹³ Varaždinski Gradski muzej, Kutija Filić, R2: nedatirane rukopisne bilješke *Bečki kulturni život* - nastale, kako je iz konteksta moguće razabrati, u vrijeme Filićeva posjeta Beču (najvjerojatnije 1954., kada boravi ondje kao predsjednik Odbora za obnovu varaždinskog kazališta, s ciljem usporedbe pojedinosti tjeka obnove bečkih kazališta s varaždinskim), gdje je u prilici nazočiti nekom predstavama, među ostalim, bilježi: "Državna drama davala je *Lukavu zaljubljenju* od Lope de Vege, glumci veoma dobri, samo me nije zadovoljila dikcija, pogotovo, usporedimo li je s onom nekadanjih sjajnih umjetnika Burgtheatra."

¹⁴ Prema VARJAČIĆ, M.: *Varaždinsko kazalište od početka do danas (1637.-2007.)*, u *Varaždinska kazališna stoljeća*, HNK u Varaždinu, 2007. str. 20.

¹⁵ Za Mitrovića, uprizorena su pojedina djela klasika: Molière, Schiller, Ibsen, Strindberg, Show, ali i domaći autori - Car Emin, Vojnović, Tucić, Ogrizović, Nušić.

slabe inačice repertoara Burgtheatra) većinom djela zabavnog, gledateljstvu dopadljivog karaktera: lakrdije, šaljive igre i vodvilji te pučki komadi s pjevanjem.

Čini se da je upravo motiv „nastojanja oko boljeg repertoara“¹⁶ ponukao Filića da, na Mitrovićev poziv, prihvati funkciju dramaturga, što se pokazalo kratkotrajnom kazališnom epizodom jer „nakon tromjesečnog rada dramaturg predaje ostavku“, okušavši se u tom razdoblju i u jednoj režiji.¹⁷

U čast narodnog ujedinjenja, 18. 11. 1818. godine, Filić postavlja na scenu Stalnog gradskog kazališta *Novi red* Eugena Tomića, kojom prilikom drži i uvodno predavanje, očito s ciljem lakšeg, a potpunijeg recepcijskog čina, ali i svojevrsne edukacije varaždinske publike.

Repertoar hrvatskih kazališta bilježi pet izvedbi spomenutog Tomićeva djela u Filićevoj režiji, što u odnosu na (uobičajenu) izvedbu-dvije onoga vremena govori o dobrom recepcijskom odjeku.

Filićeva kratkotrajna dramaturška epizoda motivirana nakanom da vrsnoćom repertoara, ali i njegovom izvedbenom kvalitetom, pripomogne oblikovanju ukusa kazališne publike, svjedoči o činjenici njegova nastojanja na onom što će desetljećima kasnije postati predmetom teatroloških (konkretno semioloških i antropoloških) istraživanja, a to je publika i formiranje njena ukusa u svjetlu saznanja kako „ne postoji idealni gledatelj, i zbog toga je stvaranje publike fundamentalno, to je posao koji ujedinjuje kazališnu informaciju, edukaciju, formaciju pa čak i obuku, [...] kao dio akcije jedne skupine ili kazališne ustanove ili ustanova odgovornih za kazalište.“¹⁸ Ili pak, kao djelovanje osviještenih pojedinaca u sredini kojoj žive, mogli bismo dodati, u kontekstu Filićeve težnje za prosperitetom varaždinske sredine upravo putem kulturnih postignuća.

Filićev povratak kazališnoj režiji uslijedit će 1934., motiviran željom da pomogne (teška materijalna situacija) pjevačkom društvu Tomislav, „jednom od rijetkih pjevačkih društava koje je služilo samo umjetnosti“,¹⁹ a koje utemeljuje sam Filić 1922. godine. Organizirajući s društvenim članovima Nedbalovu *Poljačku krv*, čije se režije prihvaća, Filić tim činom širi respektabilno glazbeno postignuće članova Tomislava na zahtjevniju razinu - izvođenje glazbeno scenskog čina.

Znakovit je i odabir djela za uprizorenje: djelo primjereno (priželjkivanom!) ukusu publike, pri čemu se ne čini nevažnom ni činjenica da se Filić s konkretnim procesom rada na *Poljačkoj krvi* nedvojbeno imao prilike upoznati za suradnje s Kazalištem Andre Mitrovića, koje spomenutu operetu (u režiji Zvonimira Rogo-

¹⁶ Prema Filićevim autobiografskim podacima, u Milčetić, I: nav. dj., str. 165.

¹⁷ Isto.

¹⁸ Navedeno prema Lukić, D: *Kazalište u svom okruženju*. Knjiga 2, (2011.): Leykam international d.o.o., Zagreb, str. 289.

¹⁹ MILČETIĆ, I: isto., str. 164.

za, a pod ravnanjem dirigenta Mitrovića) iznosi u sklopu svoga repertoara u sezoni 1918/19., jednako kao i njenu obnovu 1922.,²⁰ koja sudeći po čak 13 izvedbi nailazi na izvrstan prijem publike .

A sam kazališni plakat kojim se publika poziva (13. 4. 1934.) na reprizno izvođenje *Poljačke krvi* u Filićevoj režiji (sačuvan u više primjeraka u varaždinskom Gradskom muzeju), donosi konkretne podatke o „opereti u tri čina, uglazbljene od Oskara Nedbala“ izvedene „u pratnji orkestra vojne muzike, pod ravnanjem vojnog kapelnika g. J. Stecha“ od „članova varaždinskog pjevačkog društva *Tomislav*“ (plesove uvježbala gđa M. Stechova), „uz blagonaklono sudjelovanje svojih prijatelja.“ Uz Filića kao redatelja, kao šaptalac navodi se g. Šime Rogina, a gledateljstvo je obaviješteno i o vremenu trajanja predstave (od 20-23.15).

2.2 Filić – organizator i realizator obljetničkih svečanosti vezanih za kazališni život

Kao svestran kulturni djelatnik i zadivljujući entuzijast, a izvrstan organizator te zaljubljenik (i) u kazalište, poimajući ga - na tragu Preradovića/Demetra-Šenoe-Miletića (pa i Gavelle) *hramom prosvjete i kulture* - Filić je u različitim ulogama sudjelovao u realizaciji svećanih kazališnih događanja, od kojih su možda najznačajnija njegova spomen-slova Kazalištu povodom obljetnice podizanja zgrade 1923. i 1933. te iniciranje gostovanja *Moskovskog hudožestvenog teatra* u Varaždinu - trodnevnoga, 1924. i dvodnevnoga, 1926.

Tako ćemo Krešimira Filića (slijedeći mu vlastiti trag u *Varaždinskom kazalištu...* kazališnog povjesnika Filića) nerijetko pronaći makar u nekoj od uloga na relaciji inicijator-organizator-voditelj različitih *svećanih trenutaka* vezanih za varaždinski kazališni život.

Opisujući u *Varaždinskom kazalištu...* program proslave 50. obljetnice Kazališne zgrade 1923., Filić će osobno sudioništvo u svećanom činu izricanja spomen-slova zabilježiti kratko: „Svečanost je započela spomen-slovom prof. Krešimira Filića“,²¹ jednako kao i pri obljetničkoj proslavi Kazališta deset godina kasnije, 1933.: „Vojnička glazba izvela je najprije Smetaninu uvertiru k operi *Libuša*, nato je prof. Filić održao prigodno slovo o kazalištu, a poslije kao treću točku izveše glumci novosadsko-osječkog kazališta *Allons entfans* u režiji dr. Branka Gavelle...“²²

²⁰ *Repertoar hrvatskih kazališta 1840-1860-1980*. Knjiga prva, ur. B. Hećimović (589 str.) kao datum obnove izvedbe bilježi 24. 4. 1922., dočim Filić u *Varaždinskom kazalištu...* (str. 5) navodi kao datum posljednje izvedbe obnovljene *Poljačke krvi* 17. 4. 1922., ističući kako nakon te izvedbe *Stalno kazalište* prestaje s radom.

²¹ K. Filić: *Varaždinsko kazalište od prvih početaka do 1941.*, u Spomenica “Narodno kazalište August Cesarec u Varaždinu 1873. - 1955.”, str. 59.

²² Isto, str. 64.

Ali, uz prisjećanje na prvo gostovanje MHT 1924., Filić na trenutak napušta strogo kroničarski diskurz, dopuštajući si iskaz bremit emocijom: “Vijest, da će nam u goste doći Hudožestveni teatar, oduševila je i elektrizirala cijeli Varaždin i okolicu, te je nastao pravi juriš za ulaznice [...] Ruski umjetnici stigli su vlakom, dočekani od mnogobrojnoga građanstva, pozdravljeni od pisca ovih redaka i obasuti cvijećem.”²³

Nadalje, svoju nazočnost Filić bilježi i pri svečanosti proslave (1939.) 25 godina glumačkog rada „našeg Augusta Cilića, čije je umjetničko djelovanje započelo u Varaždinu...”²⁴ – i to u onom istom ansamblu A. Mitrovića gdje se kao dramaturg i redatelj kratkotrajno ogledao i Filić, po svoj prilici i jedan od inicijatora i organizatora proslave spomenute obljetnice.

U svjetlu teatrološkog čitanja, Filićeve je (višestruke) posredničke uloge na relaciji kazalište - društvo, moguće istaknuti kao primjer *teatraliziranosti*²⁵ društvenoga života kojemu je Filić istaknutim sudionikom. Naime, u tim važnim društvenim događanjima vezanim za varaždinsko kazalište, Filić na sebe preuzima – osim (česte) *uloge* inicijatora i/ili *inscenatora* svečanih govora ili prigodnih programa - i ulogu *aktera*, interpretatora aktualne društvene zbilje, uprizorene u konkretnom svečanom događanju vezanom uz kazališna zbivanja. A interpretivati - u tim, za društvo svečanim trenucima - društvenu zbilju, za Filića znači prvenstveno educirati javnost/publiku, dijeleći svoju viziju s njima.

2.3 Filićev dragocjen prinos varaždinskoj i hrvatskoj teatrografiji

Od 1925. godine, kad postaje voditeljem varaždinskog Gradskog muzeja, Filić, među ostalim, neumorno i pedantno prikuplja, klasificira i (pisano) bilježi teatrografsku građu vezanu za kazalište: časopise, knjižice u povodu proslave kazališta, knjižice gostovanja, prologe, proslove, tekstove prigodnih pjesama, oprosnice, molbe kazališne uprave i drugo. Navedena građa obuhvaća vremensko razdoblje od 1873. (novogodišnja čestitka s potpisom Josepha Danoshicha, raznosaa kazališnih čestitaka) do 1943. godine (Knjižica povodom 70. godišnjice Varaždinskog gradskog kazališta).

Kako smo utvrdili prilikom proučavanja njegove ostavštine pohranjene u varaždinskom Gradskom muzeju, Krešimir Filić -s datumom 25. 8. 1945., dakle

²³ Isto, str. 59 – 60.

²⁴ Isto, str. 64.

²⁵ 80-ih godina 20. st. Derrick de Kerchove “ukazuje na teatraliziranost i imanentno kazališnu strukturiranost komunikacijskih procesa”, navedeno prema Lukić, D.: *Kazalište u svom okruženju. Knjiga 2*, str. 175 – 176.

neposredno prije službenog premještanja u Zagreb - ostavlja Muzeju Popis kazališnih plakata u vlasništvu Gradskog muzeja Varaždin.²⁶

Na 64 stranice A4 formata popisano je pisačim strojem ukupno 668 kazališnih programa/plakata što ih je Filić godinama prikupljao.²⁷ Od najstarijih među njima (4.8. 1825.): Heinrich Kuno *Die beiden polnischen Könige, oder die Wiedervergeltung* (uprava Lorenza Sindla) do Verdijeva *Rigoleta* (28.6. 1942.), uprizorenog u varaždinskom Kazalištu u gostujućoj izvedbi Hrvatskog državnog kazališta iz Osijeka.

Usporedbom navedenog Popisa kazališnih plakata u vlasništvu gradskog muzeja Varaždin s onim objavljenim u *Kronici* Zavoda za književnost i teatrologiju,²⁸ utvrdili smo da su (osim nekoliko nepodudarnosti vezanih uz datume izvedbi) - istovjetni.

Navedeno upućuje na Filićevu izuzetnu zaslugu u radu na prikupljanju repertoarne građe varaždinskog kazališta, kao i rekonstrukciji kazališnog repertoara u razdoblju od gotovo stotinu dvadeset godina. Jednako tako sačuvani teatrografski podaci vrijedni su dokumenti i o kazalištima/glumačkim društinama na gostovanju u Varaždinu navedenog razdoblja.

3. FILIĆ JOŠ UVIJEK NEDOSTIGNUTI VARAŽDINSKI KAZALIŠNI POVJESNIK

U varaždinsku se kazališnu, a s njom i u hrvatsku kulturnu povijest, Krešimir Filić upisuje i autorstvom *Varaždinskog kazališta od prvih početaka do godine 1941.*, objavljenog u *Spomenici „Narodno kazalište August Cesarec“ 1873 - 1955.*, povodom svečanog otvorenja zgrade 1955., nakon njene dogradnje i proširenja.

Navedeni povijesni pregled varaždinskog kazališnog života predstavlja rekonstrukciju repertoarne slike Kazališta od 17. stoljeća do Drugog svjetskog rata, temeljene prvenstveno na građi povjesničkog tipa: pisani dokumenti (kazališne objave, kazališne knjižice; novinski članci, najave i osvrti; povijesni dokumenti Grada, navodi Gradskog zastupstva); usmeni izvori: prisjećanja Filićevih (stari-

²⁶ Filić nakon Drugog svjetskog rata odlazi po pozivu vlade u Zagreb, kao član Komisije za državno razgraničenje s Mađarskom, a potom od rujna 1945. do kolovoza 1946. vodi Muzej grada Zagreba, nakon čega se po vlastitoj želji vraća u Varaždin, gdje je do umirovljenja 1957. na čelu Gradskog muzeja.

²⁷ Kako se Filić, navodno, nije služio pisačim strojem, *Popis* je vjerojatno strojno prepisao netko od suradnika.

²⁸ *Popis za Kroniku* Zavoda za književnost i teatrologiju JAZU (god. VII, br. 21, Zagreb 1981.) prilaže tadašnja ravnateljica varaždinskog Gradskog muzeja – Jasna Tomičić.

jih) suvremenika²⁹ te Filićevo osobno prisjećanje na ono kazališno razdoblje kojemu je suvremenikom.

Međutim, *Varaždinsko kazalište od prvih početaka do godine 1941.* predstavlja mnogo više od pukog kroničarskog nizanja kazališnih događanja u povijesnome slijedu: budući da Filić kazališne predstave kontekstualizira u varaždinsku društvenu sredinu i konkretna događanja, ne mimoilazeći ni recepcijski odjek predstava kao ni konkretne pozorišne prostore, Filićev je pregled povijesti varaždinskog kazališnog života jednako tako moguće čitati i kao sociologiju kazališta.

Nije li upravo Duvignaud (i to dva desetljeća poslije nastanka Filićeva razmatranog pregleda) u svojoj sociologiji kazališta, naslovljenoj *Kolektivne sjene*, aludirajući na tijesnu vezu kazališta i društva, utvrdio kako je kazalište, jednako kao i povijest, vezano uz grad?³⁰

I upravo je Filićev način motrenja kazališta u njegovu mnogostrukom okruženju ono što ovaj povijesni pregled, nastao polovicom minuloga stoljeća, čini bliskim (i) nekim suvremenim teatrološkim/semiotičkim proučavanjima kazališta.

3.1. Varaždinsko kazalište u društvenom okruženju

Tri (već spomenuta) pojma, povijest – grad – kazalište, strukturalnim su čimbenikom Filićeve kazališne povijesti Varaždina. Filić prikazuje varaždinsko kazalište u njegovom (mногоstrukom) okruženju,³¹ u mnogovrsnosti njegove umjetničke i društvene funkcije.

Filić kronološki slijedi (isprekidan) povijesni tijek varaždinskog kazališnog života od školskog isusovačkog, preko mnogobrojnih njemačkih gostovanja te izgradnje Kazališne zgrade (1873.) u kojoj još dugo neće biti (osim Stalnog kazališta Andre Mitrovića i nakratko, za Intimnog teatra Branka Tepavca) vlastita ansambla pa varaždinski kazališni život ovisi o gostovanjima, čijeg je presudnog značenja za Kazalište Filić, čini se, u potpunosti svjestan.

Uviđajući kako su (prvenstveno zagrebačka i osječka) gostovanja omogućila, osim afirmacije domaće riječi na varaždinskoj pozornici te probranijeg reperto-

²⁹ Filić u više navrata spominje prisjećanja na kazališne ili operetne izvedbe svoje starije sugrađanke, gđe Karoline Jaccomini rođ. Hertl (1837. - 1927.); vidi u Filić *Varaždinsko kazalište...*, str. 16 - ili u Filić *Život i prilike grada Varaždina od 1840. - 1860.*, str. 3, objavljeno u Varaždinska drž. realna gimnazija 1928./29.

³⁰ DUVIGNAUD, J.: *Les ombres collectives (Sociologie du theatre)*, Paris, 1973. - navedeno prema Žan Divinjo: *Sociologija pozorišta/kolektivne senke*/prev. B. i J. Jelić, BIGZ, Beograd, 1978., str. 182. i dalje.

³¹ Zalažući se za nelinearni pristup proučavanja (povijesti) kazališta, D. Lukić, problematizirajući kazalište općenito, predlaže motrenje kazališta s obzirom na njegova mnogobrojna okruženja; vidi D. Lukić: *Kazalište u svom okruženju*, Knjiga 1, (2010.), Knjiga 2, (2011.). Leykam international d.o.o., Zagreb.

arnog odabira, i stvaranje (nove) kazališne publike, kao bitnog čimbenika budućeg varaždinskog kazališnog kontinuiteta i prosperiteta, Filić će apostrofirati upravo značaj kazališnih gostovanja - kako u *Varaždinskom kazalištu...*, tako i u oba *spomen-slova* (1923.; 1933.),³² održana povodom svečanih proslava obljetnica Kazališne zgrade.

Navodimo dio Filićeva govora (sačuvanog unutar rukopisne ostavštine) povodom svečanog obilježavanja 50. obljetnice podizanja Kazališne zgrade:

„ [...] Da se doličnim načinom proslavi taj rijetki događaj (sama svečana proslava otvaranja Kazališta, 1873., op. S. D.) – pozivlje gradsko zastupstvo hrv. narodno kazalište iz Zagreba da mu ono hrvatskom riječi posveti i otvori novo svetište naše kulture. (...) Hrvatsko dramatsko društvo osnovano prof. Milčetićem učinilo je kraj gostovanjima raznih njemačkih družina (...) **Gostovanja iz Zagreba, osječko kazalište, ljubljansko kazalište i diletanti, kao i putujuće družbe Freudenreicha i Čirića bile su našim gostima** (naglasila S.D.) dok se godine 1915. nije osnovalo najprije diletantsko društvo, a kasnije pod A. Mitrovićem i stalno varaždinsko kazalište. Kad je prigodom 40.godišnjice Srgjan Tucić nazdravio gradu Varaždinu sa željom da o 50. godišnjici proslavi taj jubilej svojim stalnim kazalištem – ponadali smo se, da će to i biti moguće da se provede, ali i ovo stalno kazalište moralo je da likvidira prošle godine i tako Varaždin i opet slavi 50. obljetnicu bez svoje kazališne družbe. Došla nam je ali družba iz Zagreba – ona koja nam je otvorila dveri pozorišta pred pedeset godina...“³³

Filićevo *Varaždinsko kazalište od prvih početaka do godine 1941.* dragocjen je dokument kako za varaždinsku tako i za hrvatsku teatrologiju, posebice za njene (sub) discipline - kazališnu povijest i sociologiju kazališta, što potkrepljuje i činjenica da su se zgodimice na podatke objavljene u njoj referirali, a ponekad - upravo Filićev trag slijedeći – i upotpunili poneku istraživanu sliku *minulog scenskog čina*,³⁴ i naši vrsni teatrolozi i povjesničari kazališta (N. Batušić, B. Hećimović, A. Bogner Šaban, I. Mrduljaš, B. Senker i drugi), a pouzdanim je kažiptom pri istraživanjima bila (a ostaje i danas!) i relevantnim povjesničarima varaždinskog kazališta (M. Ilijanić, M. Mirković, M. Varjačić), kao i drugim autorima tematski vezanim ne samo za varaždinski minuli kazališni život, već i za cjelokupni kulturološki kontekst varaždinskoga življenja.

³² U varaždinskom Gradskom muzeju (Kutija Filić, R2) postoje, unutar Filićeve rukopisne ostavštine, i oba njegova govora, održana prigodom 50. i 60. obljetnice Kazališta, iz kojih je vidljivo da je potonji (14 naliv-perom pisanih stranica) zapravo prepravljena inačica prvog, iz 1923. (jednako tako rukom pisanih 16 stranica).

³³ FILIĆ, K.: *Prigodno slovo o pedesetoj godišnjici gradskog Kazališta u Varaždinu, održano na dane 25. i 26. listopada 1923.* str. 9 - 11: Gradski muzej Varaždin, Kutija Filić, R2.

³⁴ Sintagma toliko draga najvećem hrvatskom teatrologu, i /također i mojem!/ poštovanom profesor, Nikoli Batušiću.

3.2. Varaždinsko kazalište u prostornom okruženju

Filićev pregled varaždinskog kazališnog života povijesna je rekonstrukcija repertoarne slike, smještene u konkretne varaždinske - do podizanja Kazališne zgrade 1873. - uglavnom nenamjenske/adaptirane pozorničke prostore. U nastojanju oživljavanja pojedinog minolog razdoblja, Filić navodi podatke o izvođačima, reakciji publike i novinske kritike, ali će posebnu pozornost pri *oživljavanju* (varaždinskog) *histrionskog Feniksa* (da se poslužimo dragom nam sintagmom Božidara Violaća) posvetiti upravo prostornoj situiranosti izvedbe.

Tako će, pri navođenju varaždinskih pozorničkih prostora slijedom njihova pojavljivanja, komentirati svaki od njih. Navodeći (prema Vaninu) kao izvedbeni prostor isusovačkog kazališta prvu gimnazijsku zgradu, Filić precizira mjesto izvođenja u njoj: „...a moglo je to po mojem mišljenju biti samo u dvoranici, koja je i kasnije služila u svečane svrhe u prvom katu staroga zdanja“³⁵. Komentirajući vijest o predstavi iz 1674., koja govori „da je pozornica bila podignuta negdje vani“, Filić će dodati: “Držim da je to moglo biti samo na malom trgu pred samom gimnazijskom zgradom, koja sa crkvom, kolegijem te sa zgradama na suprotnoj strani stvara veoma podesni prostor za tu svrhu.”³⁶

Dopuštajući mogućnost predstava u Varaždinu sredinom 18. stoljeća, Filić drži (tragom memoara grofa Oršića) kako je scenskih izvedbi bilo i „u pojedinim plemićkim palačama, koje imadahu uvijek malu dvoranicu za plesove, večere i druge zabave“.³⁷

A uz podatak o nerealiziranom naumu grofa Franje Patačića da u Varaždinu podigne kazalište,³⁸ Filić - komentirajući Patačićev lokacijski izbor za podizanje kazališnog zdanja - jasno potvrđuje svoje istinsko zanimanje za problem prostornog okruženja kazališta, hvaleći Patačićev odabir: “Mjesto je bilo upravo odlično odabrano: u pozadini visoki gradski zid, na zapad most s ulaznim vratima u starogradsku tvrđu, istočno palača Sermage (...) a pred njim oveliki trg, koji popis iz 1769. nazivlje *Kazališnim trgov* –*Forum Theatri*.”³⁹

Potom u njegovu *Varaždinskom kazalištu*... slijede podaci s konca 18. i početka 19. stoljeća: gostovanja „njemačkih trupa“ koje „daju predstave u nekadašnjoj

³⁵ FILIĆ, K. *Varaždinsko kazalište ...*, str. 8.

³⁶ Isto, str. 10.

³⁷ Isto, str. 14.

³⁸ Isto, str. 14 i 15: kako navodi kupoprodajni ugovor iz 1769., sklopljen između grofa Patačića od Zajezde i Grada, nakon uplate od 150 forinti u gradsku blagajnu, grofu Franji Patačiću gradsko je zemljište prodano «kako bi se na tom gradilištu podigla kazališna zgrada iz solidnoga materijala za općenitu odgojnu potrebu grada.»

³⁹ Isto, str. 14.

dosta prostranoj kapeli marijanske bratovštine“,⁴⁰ pri čemu neće izostati ni detaljan Filićev opis *Redutne sale*⁴¹ obitelji Mekovec početkom dvadesetih godina 19. st., jer navedena dvorana predstavlja „zapravo naše staro varaždinsko kazalište koje nam služi punih pedeset godina.“, a potom slijedi i čitavo poglavlje o tijeku izgradnje varaždinske Kazališne zgrade (u čijoj će obnovi Filić i sam sudjelovati 50-ih godina minulog stoljeća), kao i svečanosti povodom njena otvorenja 1873.⁴²

Pri nizanju varaždinskih pozorišnih prostora Filić na propušta navesti i opisati ni one u kojima „davale su se predstave zgodimice“, primjerice „u dvoranici streljačkog društva u Graberju, koja je imala osim „zgodne dvoranice s malom drvenom galerijom za glazbu“ i pokrajnje sobe „za buffet, zatim za garderobu i za pušenje.“⁴³

Osim zatvorenih prostora kao mjesta održavanja scenskog čina, Filić pomno prati i početke želje za varaždinskom ljetnom pozornicom. Navodi novinsku vijest iz 1870.: „Žalimo ako se budu (predstave *Društva dobrovoljaca*) morale radi vrućine (...) prekinuti. Ljetnim kazalištem (arenom) moglo bi se uz dobru volju i tu pomoći“,⁴⁴ dok uz gostovanje srpske družine Lazara Popovića, 1872. godine spominje i (nerealiziranu) nakanu ravnatelja toga društva koji je, zbog velikog interesa Varaždinaca da „društvo svoje predstave u areni u ljetnom kazalištu nastavi“, voljan podignuti „ljetno kazalište vrtu g. Findlera u gostioni K slonu u Dugoj ulici/Dugi konec, ako se 80 pretplatnika za sjedala javi.“⁴⁵

Iako Varaždinu uspijeva već sljedeće, 1873. godine podići - prema Helmerovu nacrtu, a vlastitim sredstvima, kao i povelikim zajmom - „velebno kazališno zdanje“, na ostvarenje želje za ljetnom kazališnom pozornicom, morat će pričekati 20. stoljeće.

⁴⁰ Isto, str. 15.

⁴¹ Isto, str. 15 - 17.

⁴² Isto, str. 25 - 38.

⁴³ Isto, str. 17.

⁴⁴ Isto, str. 23.

⁴⁵ Isto, str. 24.

4. SVAKOGODIŠNJI FESTIVALI NA OTVORENIM SCENSKIM PROSTORIMA U STARINSKOM OKVIRU: VARAŽDINSKA KULturna POSJETNICA

Filićevo poimanje kazališta na način *prostorne umjetnosti*⁴⁶ i njegov interes usredotočen na *proksemijske odnose*,⁴⁷ čini ga bliskim onim suvremenim teatrolozima/semiotičarima koji, proučavajući kazalište u njegovu prostornom okruženju, naglasak stavljaju upravo na arhitektonske, pozorničke i međuljudske prostorne kodove, držeći pritom da način na koji se čovjek bavi prostorom, primjerice u graditeljskim ili pak umjetničkim djelatnostima, nije ni slučajna ni isključivo funkcionalna, već predstavlja *semiotički nabijen izbor*, u skladu s generiranim pravilima kulturalnih cjelina.⁴⁸

Filićev nedatiran rukopisni tekst, naslovljen *Kulturna baština*, sačuvan unutar njegove ostavštine⁴⁹, govori u prilog našoj tvrdnji o važnosti što ga za Filića ima samo mjesto scenske izvedbe, ali jednako tako svjedoči i o njegovoj viziji Varaždina - posebno Staroga grada – kao autentičnog/autentičnih pozorničkog/pozorničkih prostora za održavanje varaždinskih trajnih kulturnih (glazbenih i scenskih) manifestacija.

Navedeni tekst, osim kraćenja nebitnih za temu, donosimo u cijelosti:

„Ništa se ne stječe odjednom, **svako stvaranje, a napose kulturno iziskuje velike i dugotrajne predradnje** [...] samo povezivanjem kulturnoga rada u prošlosti sa sadašnjim nastojanjima, dajemo mogućnosti daljnjih postignuća za budućnost. Nije dakle začudno da se **festivali vani i kod nas najčešće se održavaju u takvim starim kulturnim žarištima, koja [...] svojom privrednom moći ne dostižu veća mjesta, ali ih znatno prestižu bogatom baštinom te divnim starinskim okvirom**.... Naš jedinstveno lijepi Dubrovnik pruža za festivalske priredbe nenadmašive mogućnosti, zato se ljetne igre u njem drže već cijeli niz godina. **Mi smo u Varaždinu odavna željeli postići slične kulturne manifestacije**, znajući dobro što je Varaždin značio u prošlosti, ali su se dosada ispriječile tolike poteškoće da se nije moglo pristupiti realiziranju naših namisli. Zahvatilo se energično

⁴⁶ Ne prihvaćajući, dobrim dijelom uvriježenu, tvrdnju (T. Kowzana) o kazalištu kao prostorno-vremenskoj umjetnosti, neki kazališni semiolozi (npr. M. Carlson, K. Elam) kazalište tretiraju ponajprije kao prostornu umjetnost, vidi Senker, B.: *Uvod u suvremenu teatrologiju*, Leykam international, d.o.o., Zagreb, 2010., str. 74.

⁴⁷ Proksemiju kao pojam za *teorije ljudske uporabe prostora kao posebne razrade kulture* uvodi antropolog Thomas Hall, navedeno prema B. Senker: kao gore, str. 74.

⁴⁸ Vidi više u Senker, B. nav. dj. str. 74 i dalje.

⁴⁹ Gradski muzej Varaždin, Kutija Filić, R2: nedatiran Filićev rukopisni tekst, naslovljen *Kulturna baština*.

ovaj puta, da se počne sve **vlastitim, našim snagama, da iznesemo svoja domaća dostignuća, jer će na taj način festival biti, uistinu naš – varaždinski.**

Time nije rečeno a se u budućnosti taj program ne će proširiti i nadopuniti, ali [...] ne smijemo zaboraviti, da nam glavni osnov mora biti i ostati onaj koji koji postizava sama **naša sredina [...] te će svakogodišnje priredbe biti [...] naša, zaista, kulturna posjetnica.**

Ima mnogo kutića u našem Varaždinu koji su upravo stvoreni za ljetna prikazivanja i koncerte, a sasvim je razumljivo, da smo ljetos odabrali najljepši objekt - naš Stari Grad.

Pred njim je „Matica hrvatskih kazališnih dobrovoljaca iz Zagreba“ davala s velikim uspjehom Hofmannsthalova „Čovjeka“, čega se sa zadovoljstvom sjećaju postariji Varaždinci. Već onda smo osjetili potrebu daljnjih priredbi na tom terenu, a ipak je prošlo dvadesetak godina, da započnemo tek sada ...“ (istaknula S.D.)

Usporedba Filićeve *Kulturne baštine* s nepotpisanim novinskim člankom u *Varaždinskim vijestima*⁵⁰ iz 1954. u kojem se, uz najavu Varaždinskog festivala, naglašava kako je prošlo „više od petnaest godina otkako se počelo misliti o tomu, da se u našem Varaždinu priredi festival u Starom gradu, kao i na nekom drugim dijelovima grada, koji mogu takvim priredbama dati upravo jedinstven okvir“ – otkriva sljedeće, za temu relevantne, podatke:

1) autora navedenog novinskog članka⁵¹

2) vrijeme nastanka Filićeve *Kulturne baštine*⁵²

3) Filića kao autora koncepcije varaždinskog ambijentalnog festivala - *unutar starogradskih zidina, ispred staroga grada kao i na nekim drugim gradskim prostorima*

4) nadahnuće za festival na otvorenom - izvedbu čuvenog Hofmansthalova *Čovjeka*,⁵³ što ga je 1933., kao paradigmatički primjer ambijentalne predstave, upri-

⁵⁰ Varaždinske vijesti, 13.5. 1954., br. 427, str. 3.

⁵¹ U izvrsnom preglednom članku: *Varaždinske barokne večeri u zamisljima i ostvarenjima svojih začetnika* (Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin, HAZU, knj. 21, str. 18), Dada Ruža, nagađajući o autorstvu nepotpisanog novinskog članka (vidi bilješku 48), kao mogućeg autora navodi Marijana Zuberu (istaknutog glazbenog pedagoga/ravnatelja Muzičke škole), čiji se članak o uspjesima dječjeg zbora varaždinske glazbene škole nalazi uz nepotpisani, za koji držimo da pripada Filiću.

⁵² Filićeva *Kulturna baština* nastala je – slijedom njena teksta – *dvadesetak godina nakon* što je MHKD uprizonila Hofmannsthalova *Čovjeka* na varaždinskom Starom gradu, a to je (prema osvrtu u Jutarnjem listu od 17. 9. 1933.) bilo u rujnu 1933. godine; iz navedenog proizlazi da je *Kulturna baština* nastala (*dvadesetak godina* kasnije, dakle) 1953. ili 1954., nešto prije objavljene nepotpisane novinske najave *Prvog varaždinskog festivala*.

⁵³ Hofmansthalov *Jedermann* predstavlja paradigmatički primjer ambijentalne predstave u Europi, ali i na našim prostorima: upravo je tim Hofmannsthalovim djelom, stvorenim po uzoru na srednjovjekovne moralitete, a u režiji čuvenog Maxa Reindhardta, inauguriran 1920. godine, na salzburškom Residentsplatzu ispred Katedrale umjetnički festival salzburških *Svečanih igara*, pret-

zorila *Matica hrvatskih kazališnih dobrovoljaca*,⁵⁴ u režiji Aleksandra Freudenreicha, u autentičnom prostoru, pred zidinama varaždinskog Starog grada i to na način pučkog oblika srednjovjekovne religiozne igre⁵⁵ kojoj je sudionikom bilo više od 1500 gledatelja⁵⁶ iz Varaždina i okolice.

5) moguće uzore, ali i koncepciju, *Varaždinskog festivala - Salzburški festival*,⁵⁷ zagrebačke *Svečane igre* i festivalske priredbe našeg jedinstveno lijepog Dubrovnika.

Godinama je Filić utirao put svojoj viziji festivala u *starom kulturnom žarištu - jer, svako stvaranje, a napose kulturno iziskuje velike i dugotrajne predradnje* – djelovanjem na različitim kulturnim područjima: kao osnivač varaždinskog Gradskog muzeja, *postavljenog na potpuno nov način s koncepcijom muzeja kao faktora kulturnog života sredine u kojoj djeluje*,⁵⁸ potom kao *pobornik glazbene starine i jedan od inicijatora Društva prijatelja muzike*⁵⁹ te kao mnogostruki kazališni sudionik. Filićeva vizija ambijentalnog festivala doživljava svoje utjelovljenje (1954.) u *Prvom varaždinskom festivalu*, realiziranom suradnjom Gradskog muzeja, Narodnog kazališta "August Cesarec" te pjevačkog društva "Vatroslav Jagić".⁶⁰

O tijeku prvog *Varaždinskog festivala* sam Filić⁶¹ bilježi: "Predstavom *Barun Tamburlanović* započeo je festival u dvorištu Starog grada, da se dne. 3. VI. 1954.

vorenih s vremenom u kazališni festival na čijem se repertoaru, uz dramska djela, izvode i operna i baletna; stekavši međunarodnu slavu, *Salzburški festival* inicira nakon 2. svjetskog rata niz ambijentalnih predstava/festivala; prvo profesionalno uprizorenje u Hrvatskoj doživjet će Hofmannstahlov *Čovjek* 1936. u osječkoj Tvrdi, u izvedbi osječkog kazališta i režiji Slavka Leitnera.

⁵⁴ MHKD postavlja Hofmannstahlova *Čovjeka* kao hrvatsku praizvedbu na Malu scenu zagrebačkog HNK u Frankopanskoj 1932., ali bez većeg uspjeha, budući da je (što i sam Hofmannstahl navodi) djelo zamišljeno za ambijentalnu izvedbu; nakon izvođenja *Čovjeka* na otvorenom 1933., najprije u Sisku, a potom i u Varaždinu, MHKD izvodi *Čovjeka* 1934. ispred katedrale u Zagrebu, čime će inicirati osnivanje zagrebačkih *Svečanih igara* - 1935. godine.

⁵⁵ Kritičar *Jutarnjeg lista* (ro) od 17. 9. 1933.: "Freudenreich nije upotrijebio Stari grad samo kao kulisu. On je iz cijelog prostora: Starog grada, perivoja i gradskog zida napravio pozornicu, na kojoj se odigravala gluma i nalazili gledaoci"; kritičar naglašava i to kako je "Freudenreich pokazao režijom (...) na koji način treba publici pružiti teatar u kojem neće biti samo pasivni gledaoc, nego (...) akter".

⁵⁶ Isti kritičar (kao gore) navodi da je za predstavu vladao izuzetan interes: sva mjesta bila su rasprodana tjedan dana unaprijed, a karata za stajanje na dan predstave nije bilo dovoljno, a osim gledatelja sa kartama „gledalo je predstavu veliko mnoštvo svijeta koji se popeo na obrambene nasipe oko Starog grada“ dok su kazališni dobrovoljci iz Varaždinskih Toplica „došli na tu predstavu u narodnim nošnjama (...) posebnim autobusima“.

⁵⁷ Vidi bilješku 54.

⁵⁸ Iz govora dr. Antuna Bauera, direktora *Muzejskog dokumentacionog centra Zagreb*, prilikom dodjele priznanja i nagrade Filiću za životno djelo, uz svečano obilježavanje 80. obljetnice Filićeva života.

⁵⁹ D. Ruža: *Varaždinske barokne večeri u zamislama i ostvarenjima svojih začetnika*, Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin 21, HAZU, Zagreb - Varaždin, 2010., str. 19.

⁶⁰ K. Filić: *Glazbeni život Varaždina*, Varaždin, 1972., str. 118.

⁶¹ Isto.

nastavi koncertom operne pjevačice Nade Puttar uz pratnju prof. Lava Vrbanica na klaviru. Dne 6. VI. održan je nastup velikog i malog dječjeg zbora varažd. Muzičke škole pod dirigentom prof. Marijanom Zuberom uz pratnju udruženih orkestrara Nar. kazališta te JN Armije, dok je 9. VI. u spomen 100 godišnjice smrti hrvatskog skladatelja Vatroslava Lisinskog održalo pjevačko društvo Vatroslav Jagić svoj vokalni koncert pod vodstvom prof. Tomislava Miškulina. Taj je prvi varaždinski festival završen dvjema predstavama *Zlatarevog zlata* na Trgu žrtava fašističkog terora (danas Stančićev trg, op. S. D.)“

Dakle, osim pozorničkog prostora u dvorištu Staroga grada, gdje je odigran *Barun Tamburlanović*, *Varaždinski festival - uprizorenjem Zlatareva zlata* - otvara ambijentalnu pozornicu na onom istom prostoru što ga grof Patačić kupuje 1769., snatreći o vlastitu kazalištu, a gradski popis iz iste godine naziva Kazališnim trgom /Forum Theatri/ - današnjem Stančićevu trgu, jednom od najpopularnijih i najposjećenijih varaždinskih ambijentalnih izvedbenih prostora na kojemu, tijekom desetodnevnoga Špancirfesta, više tisuća posjetitelja iz Hrvatske i šire postaje sudionicima najrazličitih *izvedbenih događanja*.

Odziv varaždinske publike, nošene željom da svojim sudioništvom upotpune kazališnu svečanost na otvorenoj ljetnoj pozornici (1954.) na koju su tako dugo čekali, bio je upravo nevjerojatan: prvi je *Varaždinski festival* izmamio na nevelik Stančićev trg, povodom uprizorenja *Zlatareva zlata*⁶² na njemu, 2 500 gledatelja, čime je znatno premašen i broj posjetitelja Hofmannstahlova *Čovjeka* u izvedbi MHKD 1933. pred zidinama varaždinskog Starog grada.

Bez obzira na nenaklonost službene kritike spram koncepcije *Prvog varaždinskog festivala*, kao i nekih njegovih izvedbi (posebno *Zlatareva zlata*: navodi se loša adaptacija djela, slabo uprizorenje, prevelik broj prodanih karata u odnosu na premali *gledateljski prostor*), Festivalski odbor, prihvaćajući kritike, a uviđajući propuste, javno iznosi koncepciju *Festivala*,⁶³ ne posustajući u nakani da ovaj zaživi. Godinu dana nakon Prvog, uslijedit će realizacija Drugog (i posljednjeg) *Varaždinskog festivala* (14. do 20. 8. 1955.), koji su mediji, bez obzira na prethodne najave te dobru posjećenost, popratili jedino demonstrativnom *šutnjom*.

⁶² Predstava *Zlatarevo zlato* (koju je prema istoimenom Šenoinom romanu dramatisirao Vojmil Rabadan, a režirao Milan Drašković) izvedena je kao dio tadašnjeg repertoara Narodnog kazališta A. Cesarec.

⁶³ Članovi Festivalskog odbora (navedeni prema Filić, *Glazbeni život ...*, str. 117 i dalje): prof. Tomislav Miškulin, prof. Krešimir Filić, prof. Marijan Zuber, dirigent Teodor Romanić, ravnatelj Kazališta Franjo Vukalović i glumac Milan Drašković, obrazlažu koncepciju Festivala - nakana im je da ovaj postane trajnom manifestacijom te da se već sljedeće, 1955. godine nizom glazbenih i scenskih događanja uklopi u obljetničke svečanosti - proslavu u 10. obljetnicu antifašističke pobjede i 10. obljetnicu osnutka „NK A. Cesarec,,.

A da je Odbor bio primoran prvobitnu koncepciju izvedbi cjelokupnog repertoara na otvorenom ograničiti na glazbene izvedbe, zabilježiti će i opet (1972.) Filić: glazbeni dio,⁶⁴ održan je, kao i prethodne godine, u ambijentalnom prostoru Staroga grada, ali su dramska repertoarna uprizorenja⁶⁵ drugog *Varaždinskog festivala* vraćena u prostor *barokne kutije* varaždinskog Kazališta, iz koje im je, dakle, uspjelo izmaknuti u ishodišnji prostor, onaj autentični, na otvorenom - jedino 1954. godine.

Ipak, 24 godine po Filićevoj smrti, Hofmanstahlov će se *Čovjek* - kao pokretački čin zamisli *festivala u starinskom okviru* - vratiti u prostor Staroga grada, ovaj put u dvorište Galerije starih i novih majstora (koju 1947. postavlja u palači Sermage njen voditelj Filić) i to jezično *odomaćen*, kao *Jederman* iliti *Vsakovič*, premijerno izveden 6. 7. 1996., sada u profesionalnoj izvedbi - ansambla varaždinskog HNK, a u režiji Georija Para.

I atrij Staroga grada *zaigrat* će kao konstitutivni dio ambijentalne predstave - i to praiizvedbe, napisane upravo za Varaždinski HNK - *Pinte nove* Borisa Senkera, u režiji Vladimira Gerića, a izvedbi varaždinskog ansambla, samo sezonu nakon *Vsakoviča*, 18. 7. 1997. godine.

Varaždinski festival (1954., 1955.) kao utjelovljenje vizije varaždinskog prosperiteta -zasnovanog na kulturnim sadržajima, prezentiranim u autentičnom, tradicijom i kulturom bremenitom, okruženju - inspirativnim je polazištem i putokazom suvremenim varaždinskim, ali i hrvatskim kulturnim manifestacijama (Varaždinskim baroknim večerima, Varaždinskom ljetu, Špancirfestu) koje su s vremenom postale, kako im je to zaželio njihov idejni začetnik, trajnim institucijama⁶⁶ i – našim kulturnim posjetnicama.

Zaključno slovo:

“Samo povezivanjem kulturnog rada u prošlosti sa sadašnjim nastojanjima, dajemo mogućnosti daljnjih postignuća za budućnost”,⁶⁷ bilježi (nalivperom, svo-

⁶⁴ Koncerti održani u dvorištu Staroga grada: 15. 8. (1955.) – Vokalni koncert RKPĐ *Vilko Jurec*, dirigent prof. T. Miškulin; 16. 8. 1955. Simfonijski koncert, dirigent T. Romanić; 19. 8. –Vokalni koncert pjevačkog društva *Vatroslav Jagić*, dirigent prof.; T. Miškulin; navedeno prema Filić, *Glazbeni život Varaždina*, str. 120.

⁶⁵ 14. 8. Gundulićeva *Dubravka*, 17. 8. /repriza 20. 8./; Molière: Scapinove spletke; navedeno prema Filić, *Glazbeni život Varaždina*, str. 120.

⁶⁶ “Nadamo se da će budući festivalski odbori na temelju naših iskustava (...)uspješnije organizirati festivale u Varaždinu i učiniti ih trajnim institucijama” – iz *Osvrta Festivalskog odbora na rad oko organiziranja festivala*; Varaždinske vijesti, 17. 6. 1954., br. 432, str. 3.

⁶⁷ K. FILIĆ: *Kulturna baština*, vidi bilješku 49.

jim krasopisom) Krešimir Filić, čiji - u dugogodišnjem kontinuitetu oživotvoren - *carpe diem* ostaje ne samo oprimgjenjem osviještenog kulturnog naslijeđa i kritičkog, *djelatnog* određenja prema suvremenosti, već i istinske odgovornosti spram onih koji u ovaj *kulturalni krajolik* tek imaju doći.

Filićeva *djelatna kultura* ostaje inspirativnim i obvezujućim primjerom.

Uvijek aktualnim – poticajem i izazovom.

SAŽETAK

KREŠIMIR FILIĆ – VARAŽDINSKI KAZALIŠNI POVJESNIK, SUDIONIK I TRAJNI SUPUTNIK

Rad donosi neka nova saznanja o Filićevim mnogostrukim postignućima vezanim uz kazališni život Varaždina, koji je neporecivim dijelom njegove kulturne povijesti. Izlaganje prati, u kontekstu varaždinske scenske povijesti, iznimne zasluge i postignuća najznačajnijeg kulturnog djelatnika 20. st. Krešimira Filića - kao kazališnog povjesnika, mnogovrsnog kazališnog suradnika te čuvara kazališne i kulturne baštine.

U završnom dijelu donosi se sud o Filiću kao inicijatoru, ali i promotoru kulturne strategije varaždinskog prosperiteta, utemeljene na (kao smatramo: izvorno Filićevoj) viziji Varaždina kao grada kulture.

Ključne riječi: varaždinski kazališni život; mnogovrsni kazališni suradnik; kulturna povijest Varaždina; varaždinska *kulturna posjetnica*.

SUMMARY

KREŠIMIR FILIĆ - THEATRE HISTORIAN, THEATRE ASSISTANT AND PERMANENT FELLOW-TRAVELLER OF VARAŽDIN

The paper brings new insight into Filić's manifold achievements regarding Varaždin theatre life, which has undeniably been a part of its cultural history. The report follows the extraordinary merits and achievements of Krešimir Filić, the most prominent in the history of the 20th century Varaždin stage, as a, a multiform theatre assistant and a guardian of cultural and theatre heritage. The conclusion assesses Filić both as an initiator and a promoter of cultural strategy aiming at the prosperity of Varaždin, based on the vision of Varaždin as a city of culture. We consider this vision to be originally his.

Key Words: Varaždin theatre live; multiform theatre assistant; cultural history of Varaždin; Varaždin *cultural visit card*.

